Recenze

Never Finish(ed): The Vitality and Dynamics of Retrospective 'National' Bibliographies for European Print Cultures to the Middle of the Nineteenth Century. Olga Tkachuk – Marian Lefferts – Claudia Fabian (eds.). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2025. XII, 212 s. CERL Papers XV.

DOI https://dx.doi.org/10.23852/KAD.2025.32.09

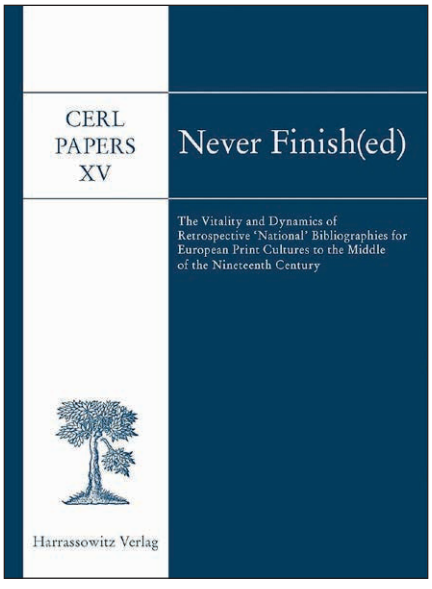

Za vydáním tohoto sborníku příspěvků, které zazněly na konferenci *Retrospective Bibliographies and European Print Cultures to 1830: Challenges and Perspectives in the Digital Age* konané 29.–30. června 2023 v prostorách Národní knihovny Ossolinských v polské Vratislavi, stojí Working Group for Retrospective National Bibliographies. Publikace představuje jeden z prvních výsledků plánovaných odborných aktivit této pracovní skupiny, jež byla založena na začátku roku 2022 a nad níž převzalo záštitu Consortium of European Research Libraries (CERL). Jejím cílem je vytvořit platformu, která bude sdružovat evropské knihovníky a bibliografy a která se bude zabývat otázkami aktuálního stavu a budoucího rozvoje národních retrospektivních bibliografií s ohledem na jejich možné vzájemné propojení. Uspořádání vratislavské konference předcházelo sestavení a zveřejnění online seznamu retrospektivních bibliografií a institucí zodpovědných na národní úrovni za jejich tvorbu a správu.[1] V tomto abecedně řazeném soupise jsou stručně popsány bibliografie všech evropských státních celků s důrazem na jejich chronologické vymezení a dostupnost v elektronické či pouze v tištěné podobě.

Recenzovaná kniha obsahuje charakteristiky národních retrospektivních bibliografií třinácti států. Vedle těch, jež se prezentovaly přímo na konferenci (např. Německo, Polsko,

[1] Seznam bibliografií je přístupný na: <https://www.cerl.org/collaboration/work/Retrospectivenational-Bibliographies#members_of_the_rnb_working_group>, sestavila ho pracovnice Ossolinea dr. Olga Tkachuk. Ta také připravila doprovodnou výstavu, která účastníky konference seznámila s dějinami polské bibliografie. Fotografie exponátů a informační popisky byly taktéž zahrnuty do konferenčního sborníku a tvoří jeho závěrečnou část.

Nizozemsko, Itálie, Chorvatsko, Skotsko), do ní byly nakonec zařazeny i příspěvky zemí, jejichž zástupci se vratislavského setkání osobně nezúčastnili (Dánsko, Lotyšsko). Bohužel několik dalších evropských států, nejspíš z důvodu nezájmu z jejich strany, chybí. Postrádáme zde např. Portugalsko, Řecko, Finsko, Rusko a obzvláště nám blízké Slovensko a Maďarsko (potažmo bývalé části Uher). Každé zemi je věnován jeden příspěvek, pouze Ukrajina dostala možnost se představit ve dvou příspěvcích. CERL jako zastřešující a pořadatelská organizace je zastoupena příspěvkem o databázi *Heritage of the Printed Book* (HPB). Těmto tematicky úzce vymezeným příspěvkům předchází úvodní souhrnná předmluva editorek Claudie Fabian a Marian Lefferts. Na ni pak navazuje teoreticko-programový příspěvek Marieke van Delft. Tyto tři jmenované dámy jsou zároveň hlavními mluvčími a hybatelkami celé pracovní skupiny.

Sborník tedy nabízí poměrně pestrý, místy však obsahově nevyvážený pohled na sledovanou tematiku, což se projevuje tím, že zajímavé přehledové příspěvky se zde střídají s charakteristikami, které svou zevrubností orientovanou převážně do minulosti nebo na konkrétní praktické ukázky působí příliš detailně, a je obtížné si z nich rychle a jednoduše vytvořit celkový obraz příslušné bibliografie a jejích historických milníků.[2] A právě to by měl být jeden z hlavních cílů podobné publikace. Také ústřední téma sborníku je pojato šířeji, než je v jeho titulu avizováno. Není to ale vina editorek. Tato skutečnost souvisí především s chápáním a ohraničením retrospektivní bibliografie v jednotlivých státech. Z příspěvků se dozvídáme, že v některých zemích se její vymezení liší od našeho českého pojetí s hraničním rokem 1800 a výrazně se posouvá do blízkosti souběžné bibliografie. Např. v Polsku či Chorvatsku je do retrospektivy zahrnuto celé 19., a dokonce i první polovina 20. století. Skotsko obě bibliografie přímo spojuje a nedělá mezi nimi větší rozdíl. Itálie zase bibliograficky podchycuje jen léta 1501–1600 a zbývající století zpracovává formou sdílené katalogizace. Tu plně využívá a navíc provazuje s legislativou na ochranu kulturního dědictví Španělsko. Francie a Lotyšsko se s českou praxí rozcházejí i v úrovni popisu či druhu sledovaných dokumentů. Jejich národní retrospektivní bibliografie mají podobu titulové bibliografie novin nebo analytické bibliografie článků z periodik.

Příspěvky ve sborníku tedy dokazují, že vybudování komplexní a moderní národní retrospektivní bibliografie v elektronické podobě není dodnes samozřejmostí ani jednoduchým krokem a jednotlivé země k této problematice přistupují různě. Některé státy (např. Španělsko, Dánsko, Polsko, Lotyšsko) totiž mohou badatelské veřejnosti nabídnout pouze tištěné všeobecně či tematicky zaměřené bibliografické práce, v lepším případě pak i elektronické bibliograficko-katalogizační záznamy,

---

[2] Konkrétně můžeme výše uvedenou výtku demonstrovat na dvou příspěvcích pojednávajících o ukrajinské bibliografii. Zatímco první ji vhodně zasazuje do historicko-vývojového kontextu, druhý se doslova utápí v jednotlivostech. Podobně by dopadlo srovnání Švédska a Dánska, tedy dvou severských zemí blízkých si nejen svou vzdáleností, ale i osudy svých bibliografií. Zatímco švédský autor svůj shrnující příspěvek koncipuje kriticky a hlavně s výhledem do budoucnosti, zástupce Dánska se zaměřuje na minulost a o současnosti podává jen pár náznakových zmínek.

dostupné ovšem jen v online katalozích příslušných národních knihoven, národních digitálních knihovnách, souborných katalozích s celonárodním dosahem či v podobě pdf a wordovských souborů. O speciální online retrospektivní bibliografické databázi podobající se např. *KPS-Knihopisu* u nich nemůže být ani řeč. A pokud už tedy nějakou mají, nevzniká její obsah vkládáním nových elektronických záznamů vytvořených na základě klasického bibliografického popisu s knihou v ruce, ale spíše retrokonverzí relevantních papírových soupisů či přebíráním a upravováním již existujících záznamů z výše zmíněných zdrojů bez konfrontace s tištěným originálem. Mezi skutečné evropské lídry, kteří se naopak mohou vykázat již zavedenými a poměrně spolehlivě fungujícími online národními retrospektivními bibliografiemi patří Nizozemí a Německo. Nově je dohání či rovnou překonávají Itálie s Českou republikou, a to díky tomu, že jejich bibliografie prošly nedávno výraznou aktualizací.[3] V protikladu k nim stojí země, které se dodnes stále spoléhají na papírové bibliografie, jako např. Švédsko a Ukrajina.

V průběhu konference byly také hledány odpovědi na otázky jazykového, etnického či geografického záběru národních retrospektivních bibliografií. Především pro země s koloniální minulostí nebo silnou exportní tiskařsko-nakladatelskou základnou má vyřešení této historické záležitosti praktické dopady na počty bibliograficky evidovaných tisků. Tak např. Španělé uvažují o tom, zda mají do své bibliografie začleňovat i knihy vydané ve španělštině na území Nizozemska či Latinské Ameriky. S podobnými problémy se více či méně úspěšně co do úplnosti pokrytí potýkají také Francouzi a Němci. Dějinná migrace národů či jednotlivců, prostorová rozpínavost mocenských říší, pohyblivost hranic států a jejich odlišnost oproti současnému stavu, to vše dnes vede k obsahovému překrývání jednotlivých národních retrospektivních bibliografií a hlavně k situacím, ve kterých pojem „národní“ ve vztahu k vymezení příslušné bibliografie ztrácí svou podstatu a stává se z něj pouhé formální, ale dosud zažité označení pro zpracovavatele dané bibliografie, jimiž jsou většinou právě národní knihovny. Tohoto nesouladu si byly dobře vědomy editorky sborníku a proto výraz „národní“ alespoň v hlavním názvu a předmluvě ohraničily uvozovkami, aby tak naznačily jeho významový posun.

Jako východisko z těchto a dalších obtíží se jeví vzájemná kooperace mezi jinak samostatně existujícími národními retrospektivními bibliografiemi, a to v širším mezinárodním měřítku. Členové pracovní skupiny už v tomto směru začínají podnikat konkrétní kroky. Ty mají zatím povahu spíše teoreticko-organizačních aktivit a sahají od obvyklého navazování užších pracovních a kolegiálních vztahů, přes podrobnější analýzu stavu zpracování sledovaných národních retrospektivních bibliografií až po komunikaci s koncovými uživateli bibliografií a mapování jejich odborných požadavků a způsobů, jakými získávají a využívají

---

[3] Italové v letech 2018–2021 pracovali na propojení elektronické bibliografie tisků 16. století EDIT 16 a souborného katalogu SBN (Catalogo del Servizio Bibliotecario Nazionale) obsahujícího záznamy mladších tisků. Obě databáze původně vznikaly izolovaně. Modernizací jejich vyhledávacích rozhraní a také jejich virtuálním propojením vybudovali podobný interaktivní a vizuálně atraktivní bibliografický nástroj jako je naše Knihověda.cz. Ta mimochodem na konferenci sklidila velký úspěch a zařadila se mezi nejlepší bibliografické počiny vůbec. K portálu integrujícímu do jednoho celku několik samostatných bibliografií výhledově směřují i Němci s VD16-18. Holanďané úzce spolupracují s CERL, ovšem k modernizaci databáze STCN přistupují opatrněji, aby nedošlo k narušení vysoké kvality bibliografických dat a standardizace zavedených pracovních postupů.

bibliografická data.[4] V budoucnu pak lze od představitelů pracovní skupiny očekávat, že budou apelovat na používání propojených otevřených dat, zavádění jednoznačných identifikátorů v jednotlivých retrospektivních bibliografiích a využití moderních technologií, jako např. umělé inteligence, pro analýzu OCR textů titulních či dalších klíčových stran tisků nebo i pro vyhledávání podle obrazu. Výhledově by tak národní retrospektivní bibliografie mohly získat nové funkcionality, jež by jim umožňovaly lépe podporovat vědecké badání či iniciovat vznik různých projektů v oblasti výzkumu dějin knižní kultury, a tím odhalovat její širší dobové kontexty.

Největším přínosem recenzovaného sborníku jsou tedy především příspěvky nebo alespoň jejich části zaměřené na popis dnešního stavu a budoucnosti jednotlivých národních retrospektivních bibliografií. Jejich prostřednictvím se čtenář může seznámit se současným světovým děním a aktuálními vývojovými trendy. Zároveň získá přehled o tom, jak se bibliografové z konkrétních zemí s těmito či podobnými výzvami vyrovnávají. Může zde také najít inspiraci k vlastním úvahám a aktivitám. Jako velice inovativní se jeví plány pracovní skupiny. Uvidíme, zda jejich praktická realizace nezůstane pouhou vizí a skutečně povede k široké spolupráci a obohacení všech, a ne jenom některých národních retrospektivních bibliografií, protože určité státy (Nizozemsko, Německo, Česká republika, Itálie) mají k těmto cílům poměrně blízko, jiné (Španělsko, Skotsko, Chorvatsko, Polsko, Francie) budou muset ujít ještě velký kus cesty a zbývající (Švédsko, Dánsko, Ukrajina, Lotyšsko) nemají ani nakročeno, což nejlépe dokládají příspěvky v předkládaném sborníku.

David Mach

[4] Za účelem hlubšího seznámení se s uživateli, kteří často pracují s národními retrospektivními bibliografiemi, byla uspořádána v pořadí již druhá mezinárodní konference nesoucí název Mapping Knowledge. Konala se ve dnech 26.–27. června 2025 v Bruselu. I z tohoto setkání by měl vyjít sborník příspěvků.